

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ АГРАРНИХ НАУК УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА НАУКОВА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКА БІБЛІОТЕКА
ІНСТИТУТ ІСТОРІЇ АГРАРНОЇ НАУКИ, ОСВІТИ І ТЕХНІКИ
РАДА МОЛОДИХ ВЧЕНИХ НААН
НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНИ «КИЇВСЬКИЙ
ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ ІМЕНІ ІГОРЯ СІКОРСЬКОГО»
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ВОДНИХ ПРОБЛЕМ І МЕЛІОРАЦІЇ НААН
ПАНФІЛЬСЬКА ДОСЛІДНА СТАНЦІЯ ННЦ «ІНСТИТУТ ЗЕМЛРОБСТВА НААН»
УКРАЇНСЬКИЙ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ПРОГНОЗУВАННЯ ТА
ВИПРОБУВАННЯ ТЕХНІКИ І ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО
ВИРОБНИЦТВА ІМЕНІ ЛЕОНІДА ПОГОРІЛОГО

ІСТОРІЯ ОСВІТИ, НАУКИ І ТЕХНІКИ В УКРАЇНІ

МАТЕРІАЛИ

XIV Всеукраїнської конференції молодих учених та спеціалістів

*ПРИСВЯЧЕНОЇ ЮВІЛЕЙНИМ ДАТАМ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ
ВИДАТНИХ УЧЕНИХ У ГАЛУЗІ АГРАРНИХ НАУК –
ОСНОВОПОЛОЖНИКІВ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ДОСЛІДНОЇ
СПРАВИ В УКРАЇНІ ЗА НАУКОВИМИ НАПРЯМАМИ, ПРОФЕСОРІВ –
БОГДАНОВА СЕРГІЯ МИХАЙЛОВИЧА (1859–1920), ШИНДЛЕРА
КАМІЛЛА ГАВРИЛОВИЧА (1869–1940) ТА ЧЛЕНА-КОРЕСПОНДЕНТА
АН УРСР ТЮЛЕНЄВА МИКОЛИ ОЛЕКСАНДРОВИЧА (1889–1969)*

м. Київ, 17 травня 2019 р.

Київ-2019

Історія освіти, науки і техніки в Україні : матеріали XIV Всеукр. конф. молодих учених та спец., присвяч. ювіл. датам від дня народж. видатних учених в галузі аграр. наук – основоположників с.-г. досл. справи в Україні за наук. напрямми, професорів – Богданова Сергія Михайловича (1859–1920), Шиндлера Камілла Гавриловича (1869–1940) та чл.-кор. АН УРСР Тюленєва Миколи Олександровича (1889–1969), Київ, 17 трав. 2019 р. / НААН, ННСГБ, Рада молодих вчених НААН [та ін.] ; уклад. В. А. Вергунов, А. С. Білоцерківська, Х. М. Дмитрієва ; редкол. : В. А. Вергунов (голова) [та ін.]. – Київ : КОМПРИНТ, 2019. – 678 с.

Збірник укладено за матеріалами доповідей та тез, заявлених на XIV Всеукраїнську науково-практичну конференцію молодих учених та спеціалістів, присвячену ювілейним датам від дня народження видатних учених в галузі аграрних наук – основоположників сільськогосподарської дослідної справи в Україні за своїми науковими напрямми, професорів – Богданова Сергія Михайловича (1859–1920), Шиндлера Камілла Гавриловича (1869–1940) та члена-кореспондента АН УРСР Тюленєва Миколи Олександровича (1889–1969).

Книга розрахована на науковців, істориків природознавства, аспірантів, докторантів, викладачів, спеціалістів аграрної науки та всіх, хто цікавиться історією розвитку вітчизняної сільськогосподарської дослідної справи.

СКЛАД РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Голова: *Вергунов В.А.*, д-р с.-г. наук, професор, академік НААН;

Секретарі: *Білоцерківська А.С.*, канд. іст. наук, *Таранцова Т.О.*, канд. іст. наук

Члени:

Бородай І.С., д-р іст. наук, професор;

Грищенко Т.Р., канд. іст. наук, с.н.с.;

Клапчук С.М., д-р іст. наук, професор;

Коваленко Н.П., д-р іст. наук, с.н.с.;

Коваленко С.Д., канд. іст. наук, с.н.с.;

Кучер В.І., д-р іст. наук, професор;

Підгайна Т.М., канд. іст. наук;

Рогожа М.М., д-р іст. наук, с.н.с.;

Татарчук Л.М., канд. іст. наук;

Уткін О.І., д-р іст. наук, професор;

Шевченко В.Ф., д-р іст. наук, професор;

Шелепов В.В., д-р с.-г. наук, професор,
лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки;

Щебетюк Н.Б., д-р іст. наук, с.н.с.

*Друкується згідно з рішеннями вчених рад:
Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки НААН
(протокол № 4 від 25 квітня 2019 р.)*

**ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ВИКЛАДАННЯ
ДИСЦИПЛІН СВІТОГЛЯДНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ В ПЕРШІ РОКИ
РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ (НА ПРИКЛАДІ ІСТОРІЇ КАФЕДРИ ФІЛОСОФІЇ
ТА СОЦІОЛОГІЇ НАЦІОНАЛЬНОГО ФАРМАЦЕВТИЧНОГО
ФАКУЛЬТЕТУ)**

Кулакова О.М., Хіріна Г.О.

Національний фармацевтичний університет (м. Харків)

Встановлення радянської влади призвело до корінних змін у системі вищої освіти, важливою складовою якої стала ідеологія. Українська система освіти в 20-30-і рр. мала свої відмінності від системи освіти в РРФСР, але щодо викладання суспільних наук, то наслідувала загальноросійські зразки та стандарти. На початку 20-х років повністю змінилися навчальні плани усіх вищих навчальних закладах, на територію України поширювалися усі нормативні документи, що приймалися в Москві. У постанові РНК від 4 березня 1921 р. «Про встановлення загального наукового мінімуму, обов'язкового для викладання в усіх вищих школах РРФСР» за підписом В.І. Леніна зазначалося: «У всіх школах РРФСР, у тому числі і в спеціальних, вводиться обов'язкове викладання наступних предметів: а) з суспільних наук: 1) Розвиток суспільних форм (1 триместр по 4 години). 2) Історичний матеріалізм (1 триместр по 3 години). 3) Пролетарська революція (історичні передумови перевороту, включаючи імперіалізм; його форми та історія у зв'язку з історією XIX-XX ст. взагалі та робочого руху зокрема) (2 триместри по 2 години). 4) Політичний устрій РРФСР (1 триместр по 2 години). 5) Організація виробництва і розподілу в РРФСР (1 триместр по 2 години). 6) План електрифікації РРФСР, його економічні основи, економічна географія Росії, значення й умови здійснення плану (2 триместри по 2 години).

Примітка. Даний мінімум з суспільних наук читається в усіх відділеннях усіх вищих шкіл, окрім факультетів суспільних наук, на яких предмети, що входять до мінімуму, читаються в розширеному обсязі» [3, с.10].

У 1921 р. Укрголовпрофосвіти видав «Тимчасові положення про вищі навчальні заклади України», які підтверджували трирічний термін навчання, а для перегляду навчальних планів і програм рекомендувалося створити на факультетах комісії спеціалістів [1, с. 1], які пізніше почали називатися предметними комісіями.

Як відзначалося у резолюції XII з'їзду РКП(б), «...якими б не були основні завдання кожного типу школи, зокрема вузів і технікумів, вона виробляючи спеціаліста в тій чи іншій галузі будівництва, водночас повинна готувати в його особі громадсько-політичного робітника, озброєного теорією марксизму» [5, с. 458]. Викладання суспільних наук у вищій школі України проводилося відповідно до постанови Раднаркому УСРР від 26 квітня 1921 р. «Про встановлення загального наукового мінімуму, обов'язкового до виконання у всіх вузах». Викладалися такі суспільні науки, як розвиток суспільних форм, історичний матеріалізм, політичний устрій у РРФСР та УСРР, план електрифікації РРФСР та УСРР. Однак, постійного складу викладачів суспільних

наук у навчальних закладах ще не було через відсутність необхідних кадрів [6, с. 288].

Ця постанова стала впроваджуватися в життя українських ВНЗ з 1922 р. Першими кроками з впровадження марксистської філософії у вищі навчальні заклади стало рішення першої Всеукраїнської конференції з педагогічної освіти, яка проводилася в липні 1922 р. у Харкові. На конференції відзначалося, що основу курсу марксизму мають містити з'ясування закономірностей суспільних явищ (історичний матеріалізм) і тенденцій розвитку сучасного періоду історії (науковий соціалізм) з метою вироблення об'єднуючого початку природних і суспільних наук, теорії та революційної практики (діалектичний матеріалізм), формування цілісного наукового світогляду [4, с.54].

У першій половині 20-х років у вищих навчальних закладах України викладався комплекс соціально-економічних дисциплін (соціально-економічний мінімум), куди входила й філософія під назвою «Історичний матеріалізм». Результатом проведення першої (1926 р.) та другої Всеукраїнської конференцій викладачів соціально-економічних дисциплін (1928 р.) було рішення ввести у ВНЗ України курс марксистської філософії «Діалектичний матеріалізм» як окрему навчальну дисципліну, хоча в навчальних планах і програмах залишилася його колишня назва «Історичний матеріалізм». Під цією назвою було опубліковано більшість тодішніх підручників з філософії. Навчальні програми з даного курсу орієнтувалися на тематику історичного матеріалізму: теорія суспільного розвитку, розвиток продуктивних сил і виробничих стосунків, класи і класова боротьба, держава і диктатура пролетаріату, базис і надбудова. Також освітлювалися і декілька тем діалектичного матеріалізму: ідеалізм і матеріалізм, діалектичний метод у філософії. Пізніше цей курс стали розпочинати з проблематики діалектичного матеріалізму, роблячи короткі екскурси в історію філософії [2].

Рішенням X з'їзду КП(б)У (1927 р.) задекларували орієнтацію на побудову системи освіти, методів викладання і навчання на основах наукового світогляду і матеріалістично-діалектичного методу. З цією метою до вищих навчальних закладів для викладання суспільних дисциплін були відряджені комуністи - партійні працівники та безпартійні пропагандисти. Була закладена традиція, згідно якої усі викладачі суспільних наук повинні входити до складу компартії, та ця традиція зберігалася аж до початку 90-х років ХХ ст. Усі названі чинники зумовили специфіку початкового етапу існування кафедри філософії та соціології у складі ХФІ.

Початком викладання суспільних наук у ХФІ слід вважати 1921/1922 навчальний рік, коли до навчального плану Харківського хіміко-фармацевтичного інституту були включені такі нові предмети, як історичний матеріалізм, розвиток суспільних наук, пролетарська революція, політичний устрій РРФСР і УРСР, план електрифікації РРФСР і УРСР, і збереглися відомості про екзамен з цих дисциплін.

Першим викладачем суспільних наук у Харківському фармацевтичному інституті в 1921 р. став В. І. Єлін, прізвище якого під номером 3 значиться в

списку викладачів інституту, складеному першим ректором М. О. Валяшко [4, с.55].

У навчальному плані інституту на 1922 р. вказані такі предмети для вивчення на першому курсі: політекономія (по 4 години теорії в кожному семестрі) та історичний і діалектичний матеріалізм (по 2 години теорії в кожному семестрі) [4, с. 55]. Спочатку через відсутність своїх штатних викладачів для читання цих курсів долучалися працівники партійного та радянського апарату м. Харкова. Харків у той період був столицею радянської України, тому і керівних партійно-радянських кадрів вистачало.

Не завжди викладачі мали спеціальну підготовку і відповідну освіту, найчастіше це були партійні працівники, які мали досвід практичної роботи. Головним критерієм при підборі кадрів для викладання суспільних наук було членство у ВКП(б), відданість справі ленінізму. Так, політкомісар Борис Миколайович Ібрагімов, що очолював у 1923–1924 рр. ХФІ, став одним з перших викладачів предметів соціально-економічного циклу [4, с.56].

Таким чином, в умовах радикальної зміни політичної ситуації в країні, умовах становлення нової системи гуманітарної освіти в перші роки радянської влади відбулося формування сучасної кафедри філософії та соціології НФаУ, яка фактично почала свою історію як організаційна структура з 1925 році, а в 1939 р. отримала офіційну назву – кафедра марксизму-ленінізму. В 20-30-ті роки почав формуватися перший кадровий склад кафедри, вироблялися перші методики викладання, формувався зміст предметів.

ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО ПРАВА з середини ХІХ ст. до 1930-х рр.

Купрійчук Г.М.

Національна наукова сільськогосподарська бібліотека НААН (м. Київ)

Аграрне право України – це сукупність правових норм, які на засадах юридичної рівності різних форм власності і функціонування різноманітних організаційно-правових форм господарювання регулюють суспільні відносини, що виникають між суб'єктами аграрного виробництва з приводу виробництва, переробки та реалізації ними сільськогосподарської продукції. Під предметом правового регулювання аграрного (селянського) права слід розуміти урегульовані нормами аграрного законодавства, засновані на багатокладності форм власності та господарювання членські, майнові, управлінські та господарські відносини між суб'єктами аграрного підприємництва [1, с. 16].

Розвиток аграрного права тісно пов'язаний з історичними подіями, які формували державу України з середини ХІХ ст. до 1930-х років. Початковим етапом становлення селянського (в сучасному розумінні – аграрного) законодавства в Україні слід вважати селянську реформу 1861 р. у Російській імперії, до складу якої входила більша частина українських земель [4, с. 9].

Ядром аграрного законодавства стали уніфіковані нормативно-правові акти, основою яких є інтеграція правового регулювання діяльності усіх аграрних

ЗМІСТ

ВІТАННЯ	3
<i>Гадзало Я.М.</i> (президент НААН, академік НААН)	3
<i>Парубій А.В.</i> (Голова Верховної Ради України)	5
<i>В'ятрович В.М.</i> (голова Українського інституту національної пам'яті)...	6
<i>Трофімцева О.В.</i> (в.о. Міністра аграрної політики та продовольства України)	7
<i>Згуровський М.З.</i> (ректор Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського, академік НАН України)	8
<i>Губерський Л.В.</i> (ректор Київського національного університету імені Тараса Шевченка, академік НАН України)	9
<i>Ніколаєнко С.М.</i> (ректор Національного університету біоресурсів і природокористування України, член-кореспондент НАПН України)	11
ПОСТАНОВА ВРУ «Про відзначення пам'ятних дат і ювілеїв у 2019 році» (№ 2654-VIII від 18.12.2018 р.)	14
ДОДАТОК до Постанови ВРУ № 2654-VIII від 18.12.2018 р.	15
ПАМ'ЯТІ ВИДАТНИХ УЧЕНИХ	16
<i>Вергунов В.А.</i> ЗАСЛУЖЕНИЙ ПРОФЕСОР УНІВЕРСИТЕТУ СВЯТОГО ВОЛОДИМИРА С.М. БОГДАНОВ (1859–1920) – ВИДАТНИЙ ВЧЕНИЙ-АГРАРІЙ ТА ОСВІТЯНИН (до 160-річчя від дня народження)	16
<i>Вергунов В.А.</i> ВИДАТНОМУ ВЧЕНОМУ В ГАЛУЗІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ МЕХАНІКИ І ЗНАРЯДЬ, ПРОФЕСОРУ К.Г. ШИНДЛЕРУ – 150	20
<i>Вергунов В.А.</i> ВИДАТНОМУ ВЧЕНОМУ З КУЛЬТУРИ БОЛІТ, ЧЛЕНУ-КОРЕСПОНДЕНТУ АН УРСР М.О. ТЮЛЕНЄВУ – 130	24
Секція 1. ІСТОРІЯ АГРАРНОЇ НАУКИ, ОСВІТИ І ТЕХНІКИ	
<i>Бачкала О.В.</i> АКАДЕМІК Є.В. ОППОКОВ (ОППОКІВ) – ОДИН ІЗ ДОСЛІДНИКІВ З ОСУШЕННЯ БОЛІТ НА ПОЛІССІ УКРАЇНИ В КІНЦІ ХІХ – на початку ХХ ст.ст.	27
<i>Бернар Н.Г.</i> ГІПОТЕТИЧНА МОДЕЛЬ «ІДЕАЛЬНОГО СОРТУ» У ПРАЦЯХ ПРОФЕСОРА П.Я. ГОЛОДРИГИ (1920–1986)	29
<i>Біднина І.О., Козирєв В.В., Томницький А.В., Шкода О.А.</i> ІСТОРИЧНИЙ РОЗВИТОК АГРОХІМІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В ІНСТИТУТІ ЗРОШУВАНОВОГО ЗЕМЛЕРОБСТВА НААН	31

Кривенко Н.В. РЕГІОНАЛЬНІ ТОРГОВЕЛЬНІ УГОДИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ	364
Криськов А.А. ПЕРЕШКОДИ ЕФЕКТИВНОМУ ВИКОРИСТАННЮ ЗЕМЕЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В ГУБЕРНІЯХ ПРАВОБЕРЕЖНОЇ УКРАЇНИ У другій половині ХІХ ст.	366
Кругляков В.Є. СТАНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ АКАДЕМІЇ НАУК: «НАЦІОНАЛЬНИЙ ЗМІСТ АКАДЕМІЇ» У ПОГЛЯДАХ ЇЇ ФУНДАТОРІВ	368
Кулакова О.М., Хіріна Г.О. ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІН СВІТОГЛЯДНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ В ПЕРШІ РОКИ РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ (НА ПРИКЛАДІ ІСТОРІЇ КАФЕДРИ ФІЛОСОФІЇ ТА СОЦІОЛОГІЇ НАЦІОНАЛЬНОГО ФАРМАЦЕВТИЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ)	371
Купрійчук Г.М. ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО ПРАВА з середини ХІХ ст. до 1930-х рр.	373
Куцина Л.В., Воронкова А.А. ІСТОРІЯ І СУЧАСНИЙ СТАН АГРАРНОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ	377
Лазарєва В.Т. ВНЕСОК ПАНТЕЛЕЙМОНА КУЛІША У СКЛАДОВУ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ	379
Литвинко А.С., Луговський О.Г. НАУКОВО-ОРГАНІЗАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЧЛЕНА-КОРЕСПОНДЕНТА АН УРСР Г.М. ДОБРОВА В ГАЛУЗІ ІСТОРІЇ НАУКИ І ТЕХНІКИ (до 90-річчя від дня народження)..	382
Мазур В.В. ПЕНСІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ КАДРІВ ТА ЧИНОВНИЦТВА В УКРАЇНІ у першій половині ХІХ ст.	385
Мальгота А.А. ОРГАНЫ ЧУВСТВ ЖИВЫХ ОРГАНИЗМОВ И БИОПОЛЕ	388
Медвідь Ф.М., Курчина Т.О., Твердохліб А.І. ВІТЧИЗНЯНА ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВА ДУМКА: ГЕНЕЗА І СТАНОВЛЕННЯ	390
Мелентьєва Т.М. МОТИВАЦІЯ В УЧЕБНОЇ ДЕЯТЕЛЬНОСТІ СТУДЕНТОВ ВУЗА	394
Миленський В.М., Гончарук В.В., Лаглер К. ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ ЯК СИСТЕМИ	397
Ниженник С.В. ЧАСОПИС «КІЄВСКА СТАРИНА» (1882–1906) ЯК ДЖЕРЕЛО ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ УМАНЩИНИ: ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПУБЛІКАЦІЙ	400
Пасічник Н.О., Ріжняк Р.Я. ЕКОНОМІЧНА СКЛАДОВА КОНЦЕПЦІЇ «ДОМОВОДСТВА» В.Н. КАРАЗІНА	403
Позняк О.В. ВНЕСОК І.М. ЖОВНЕРА (1938–2009) У СПРАВУ	